

**МИНИСТЕРСТВО ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА
БИРО ЗА РАЗВОЈ НА ОБРАЗОВАНИЕТО**

НАСТАВНА ПРОГРАМА

ХЕМИЈА

II година

ХЕМИСКО - ТЕХНОЛОШКА СТРУКА

*хемиско - технолошки техничар, прехранбен техничар и
производно - процесен техничар*

Скопје, 2006 година

1. ИДЕНТИФИКАЦИОНИ ПОДАТОЦИ

1.1. Назив на наставниот предмет: ХЕМИЈА

1.2. Образовен профил и струка

1.2.1. Образовен профил: хемиско - шехнолошки шехничар, ирхранбен шехничар и ироизводно - ироцесен шехничар

1.2.2. струка: хемиско - шехнолошка

1.3. Диференцијација на наставниот предмет

1.3.1. Стручно образование - заеднички иредмеи за сирукраиа

1.4. Година на изучување на наставниот предмет: виора година

1.5. Број на часови на наставниот предмет

1.5.1. Број на часови неделно: 2 часа

1.5.2. Број на часови годишно: 72 часа

1.6. Статус на наставниот предмет: задолжишен

II. ЦЕЛИ НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

Општа цел на наставата по хемија е ученикот да се здобие со знаења и да развие способности кои ќе му овозможат: да стекне знаења и умеења потребни за следење на наставата по другите стручни предмети, идната професионална работа, во високото образование, секојдневниот живот и за самообразование; да сфати дека живее во хемиска средина и да бара логичко објаснување за хемиските појави во животната средина и последиците од нив.

Посебни цели

Ученикот:

- да ја **објаснува** и да ја **применува** стручната терминологија;
- да **познава и применува** номенклатура по IUPAC на органските соединенија;
- да **разликува** видови хемиски реакции типични за органските соединенија, да ги забележува промените при хемиските реакции и да изведува заклучоци;
- да **воспоставува** врска меѓу состав на соединение, присуство на функционална група, хемиски и физички својства и примена;
- да ги **презентира** податоците според определени барања;
- да **изведува** елементарни обиди;
- да **користи** различни извори на информации од областа на хемијата.

III. ПОТРЕБНИ ПРЕТХОДНИ ЗНАЕЊА

Познавања од структура на атом, периоден систем на елементите, хемиски врски и хемиски процеси.

IV. ОБРАЗОВЕН ПРОЦЕС

4.1 Структура на содржините за учење

Тематски целини	Број на часови	Конкретни цели	Дидактички насоки	Корелација меѓу содржините и меѓу предметите
<p>I. ВОВЕД ВО ОРГАНСКАТА ХЕМИЈА</p> <p>1. СТРУКТУРА НА ЈАГЛЕРОДНИОТ АТОМ И НА ОРГАНСКИТЕ СОЕДИНЕНИЈА</p> <p>2. КЛАСИФИКАЦИЈА НА ОРГАНСКИТЕ СОЕДИНЕНИЈА</p>	8	<p>Ученикот:</p> <ul style="list-style-type: none"> - да набројува можности за класификација на органските соединенија; - да разликува вид на јаглороден атом во низа, хемиски формули, циклично од ациклично соединение; - да интерпретира преку примери предмет и значење на органската хемија, поими: органска хемија и органски соединенија, супстрат, реагенс, функционални групи, хомологија, хомологни соединенија, хибридизација, радикали и изомерија; - да објаснува структура на јаглороден атом и хемиски врски како последица на електронска конфигурација; - да изведува едноставни обиди. 	<p>Демонстрација на:</p> <ul style="list-style-type: none"> - филм, текстови и др. занимливости, научници и слично од областа на органската хемија. <p>Компјутерски анимации за структурата на органските молекули.</p> <p>Вежби со атомски модели.</p> <p>Работа во групи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Докажување на јаглород, водород, кислород, азот и сулфур во состав на органските соединенија. 	<p>Хемија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Структура на атом и хемиски врски; - Периоден систем на елементите <p>Биологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Органските соединенија и живите организми <p>Физика:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Структура на материјата

5. АРЕНИ	10	<p>- да познава извори на хемиски информации и начин на користење, соединенија со повеќе прстени на бензен;</p> <p>- да разликува бензен и негови хомолози од циклоалкени, вид изомери од ди и три супституенти;</p> <p>- да објаснува со пример структура на ароматични соединенија и својства на арени како последица на хемиските врска;</p> <p>- да споредува, коментира и анализира податоци од табели и својства на групи на соединенија и изведува заклучоци;</p> <p>- да претставува со хемиска равенка карактеристични реакции за бензен и неговите хомолози;</p> <p>- да применува номенклатура по IUPAC.</p>	<p>Откривање на својствата на бензен и на неговите хомолози.</p> <p>Вежби со атомски модели:</p> <p>- структура на бензен и негови хомолози .</p> <p>Презентација на проектите од работните групи.</p>	<p>Хемија:</p> <p>- Хибридизација на јаглероден атом</p> <p>- Единечна и двојна врска;</p> <p>- Реакции на супституција</p>
----------	----	--	---	--

Тематски целини	Број на часови	Конкретни цели	Дидактички насоки	Корелација меѓу содржините и меѓу предметите
<p>III. ОРГАНСКИ СОЕДИНЕНИЈА СОСТАВЕНИ ОД КИСЛОРОД ИЛИ АЗОТ</p> <p>1. АЛКОХОЛИ И ФЕНОЛИ</p>	<p>28</p> <p>8</p>	<p><i>Ученикот:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - да препознава алкохоли и феноли од дадена формула или име; - да разликува вид на алкохоли според бројот на ОН групи и вид на јаглероден атом; ароматичен алкохол од фенол; - да објаснува структура на хидроксилна група и својства на соединенија на пример на етанол и фенол; - да споредува, анализира и изведува заклучоци од податоци од табели; - да претставува со хемиска равенка типични реакции; - да применува номенклатура по IUPAC и познава тривијални имиња; - да поврзува состав, својства и употреба на алкохоли (метанол, етанол, гликол, глицерол) и феноли. 	<p>Откривање на својствата на алкохолите:</p> <ul style="list-style-type: none"> - растворливост на алкохолите и алкохолот како растворувач; - реакции со метали; - реакции на естерификација <p>-алкохолно вриење.</p> <p>Дискусија</p> <ul style="list-style-type: none"> - по табели; -користа и штетата од алкохолите. <p>Работа со атомски модели:</p> <ul style="list-style-type: none"> - моделирање на молекули од различни видови алкохоли и фенол. 	<p>Хемија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Функционални групи - Процес на дестилација и фракциона дестилација - Ферменти <p>Биологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Болести на зависност - Ензими

Тематски целини	Број на часови	Конкретни цели	Дидактички насоки	Корелација меѓу содржините и меѓу предметите
2. АЛДЕХИДИ И КЕТОНИ	7	<p><i>Ученикот:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - да препознава алдехиди и кетони како вид соединение од дадена формула или име; - да разликува вид на алдехиди и кетони според составот; - да објаснува структура на карбонилна група, својства на соединенија како последица на функционалната група на примерите на пропаналот и пропанонот; - да претставува со хемиска равенка карактеристични реакции; - да применува номенклатура по IUPAC и познава тривијални имиња; - да следи генетска врска алкохол (примарен, секундарен), алдехид, кетон; - да поврзува структура, својства и примена на соединенијата. 	<p>Лабораториски вежби:</p> <ul style="list-style-type: none"> - реакција со фелингов раствор; - реакција на сребрено огледало; - пропанонот како растворувач и растворање на ацетонот во вода; - полимеризација на метанал. <p>Работа со модели:</p> <ul style="list-style-type: none"> - моделирање на молекули од алдехиди и кетони. 	<p>Хемија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Функционални групи - Хемиски реакции во органска хемија <p>Биологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Јаглехидрати.

Тематски целини	Број на часови	Конкретни цели	Дидактички насоки	Корелација меѓу содржините и меѓу предметите
3.КАРБОКСИЛНИ КИСЕЛИНИ И ЕСТЕРИ	9	<p><i>Ученикот:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - да препознава органски киселини и естри од дадена формула или име; - да разликува киселини според бројот на функционалните групи и радикали; маст од масло според состав; - да објаснува структура на карбоксилна група, својства на киселините и примената како последица на функционална група на примерите на оцетната киселина; - да претставува со хемиска формула претставници од различни видови киселини и со равенка типични реакции; - да применува номенклатура по IUPAC и познава тривијални имиња; - да следи генетска врска алкохол, алдехид, киселина. 	<p>Работа во групи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - реакции со метали; - реакција на естерификација; - добивање на сапун <p>Дискусија по табели:</p> <ul style="list-style-type: none"> - физички својства на киселините. <p>Работа со модели:</p> <ul style="list-style-type: none"> - моделирање на молекули од киселини <p>Графички организатор:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Хемиска мапа (за соединенијата составени од јаглерод, водород и кислород). 	<p>Хемија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Хемиски реакции во органска хемија - Алкохоли - Алдехиди и кетони <p>Биологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Масти и масла

Тематски целини	Број на часови	Конкретни цели	Дидактички насоки	Корелација меѓу содржините и меѓу предметите
4. ОРГАНСКИ СОЕДИНЕНИЈА СО АЗОТ	4	<p><i>Ученикот:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - да препознава аминокиселини, нитросоединенија, амини и пептиди како вид соединенија ако е дадена формулатата или името; - да разликува нитросоединение од аминокиселина и естер на азотната киселина; - да објаснува структура на аминокиселини, аминокиселинска група и пептидна врска и својствата на соодветните соединенија. 	<p>Лабораториски вежби во во групи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - докажување на азот во состав на органските соединенија и прехранбени артикли. <p>Реферати:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Експлозиви; - Азотот во состав на биосоединенијата. 	<p>Хемија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Хемиски реакции во органска хемија - Функционални групи. <p>Биологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - белковини

Тематски целини	Број на часови	Конкретни цели	Дидактички насоки	Корелација меѓу содржините и меѓу предметите
IV. БИОСОЕДИНЕНИЈА 1. ЈАГЛЕХИДРАТИ 2. ЛИПИДИ 3. ПРОТЕИНИ	8	<p><i>Ученикот:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - да препознава јаглехидрат, аминокиселина група, аминокиселина и пептидна врска, протеин, липид од формула; - да интерпретира значење на поимите: биохемија, биоелементи и биосоединенија, метаболизам, хирален атом, оптичка изомерија, јаглехидрати, алдози, кетози, моносахариди, дисахариди и полисахариди, липиди, масти и масла, белковини, коагулација; - да споредува и разликува вид на јаглехидрат, маст и масло и белковина според состав и својства; - да коментира значење на биосоединенијата за живиот свет и како супстанции во стопанството, составот на прехранбените артикли и здравјето на човекот; - да зазема став: правилна исхрана, здраво тело и здрав дух. 	<p>Лабораториски вежби во групи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - микроскопирање на скробни зрнца и целулозни влакна; - растворливост на јаглехидратите; - реакција со фелингов и Толенсов реагенс; - докажување на скроб во прехранбени артикли; - растворливост на масти (сланина), масла (сончогледово, маслиново) во вода и во органски растворувачи; - коагулација на белка; <p>Графички организатор Хемиска мапа: биосоединенија.</p>	<p>Хемија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Хемиски врски - Изомерија - Растворливост на супстанците - Естри и реакции на естерификација и хидролиза - Супституирани органски киселини, алкохоли и амини и виши масни киселини <p>Физика:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Поларизирана светлина <p>Биологија:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Метаболизам и биосоединенија - Исхраната и составот на храната.

IV.2. Наставни методи и активности на учење

Наставата ќе се реализира преку комбинација на повеќе форми и методи. Најчесто ќе се користат **методите: демонстрација** (експеримент, филм, фотографија, шема, табела, модели), од наставникот или ученикот, **експериментирање** (процес, појава), **дискусија, работа со текстови и изведување едноставни истражувања** (теоретски, мониторинг, експериментални) и **лабораториски вежби** (индивидуално и групно).

Активности на ученикот: се **интересира, поставува** прашања, **искажува** свое мислење, **нуди** решенија, **набљудува, открива** (својства, промени), **евидентира** податоци, **проверува, дискутира, усогласува** мислења со членови на група.

Активности на наставникот: **планира, прави подготовки** (просторни, наставни средства, дидактичко-методички), **поставува проблем, дава насоки, набљудува, помага, координира и надгледува** работа на групи и поединци, **презентира информации, демонстрира, следи, вреднува** (своја и работа на учениците) и **воспоставува** позитивна педагошка комуникација со ученици и наставници.

IV.3. Организација и реализација на наставата

Процесот на учење ќе се изведува преку **теоретска** настава. Фондот на часови даден по одделни теми е ориентационен. Лабораториските вежби кои се предлагаат во програмата се планирани како вежби во групи, или демонстрација. Оваа програма за образовниот профил хемиско-технолошки техничар и прехранбен техничар е во корелација со наставната програма за практична настава во сегментот којшто се однесува на органската хемија.

IV.4. Наставни средства и помагала

IV.4.1. Наставни средства:

- РС со принтер, видео/ТВ и графоскоп;
- лабораториски прибор и хемикалии.

Согласно содржината на програмата и потребите опфатени во графата “Дидактички насоки” (за лабораториски вежби со индивидуална работа или во групи каде што е нагласено и метод на демонстрација).

- **Аудио визуелни средства:** компакт дискови од областа на хемијата; видеокасети (за програмирани содржински секвенци, готови или преснимувани од ТВ).

- **Илустративни материјали:** цртежи, табели, шеми, фотографии, графофолии и др.

- **Модели:** атомски и орбитални.

IV.4.2. Учебници и учебни помагала за ученикот:

- *учебник по хемија изработен според барањето на програмата;*
- *дидактички материјали;*
- *учебници од домашни и странски автори за средно и високо образование;*
- *енциклопедии, хемиски атласи, списанија и др.*

4.4.3 Дополнителна литература за наставниците:

- *прирачник за наставата по хемија;*
- *практикум за лабораториски вежби;*
- *методика по хемија;*
- *учебници по хемија од домашни и странски автори;*
- *енциклопедии, хемиски атласи, списанија и др.*
- *упатства за хемиски софтвер.*

V. ОЦЕНУВАЊЕ НА ПОСТИГАЊАТА НА УЧЕНИЦИТЕ

Оценувањето на постигањата на учениците треба да биде резултат на континуирано следење и вреднување на знаењата и умеењата конкретизирани во графата “Конкретни цели”, како и залагањето и активноста на ученикот во текот на наставата. Вреднувањето ќе се врши со различни постапки, форми и инструменти (усно -излагање, разговор, писмено - тестови на знаења на определени тематски целини и сегменти, следење и резултати од практични активности и др.).

VI.КАДРОВСКИ И МАТЕРИЈАЛНИ ПРЕДУСЛОВИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

Основни карактеристики на наставникот

Покрај условите пропишани во Законот за средно образование, наставникот во процесот на наставата треба да поседува (или да се стреми да ги достигне) карактеристики како:

- **организатор** на наставата: планира активности, методи, форми, наставни средства, дидактички материјали, осмислува редослед, динамика и организација и врши соодветни материјално-технички и организациски подготовки;
- **предавач**: од улога на предавач кој само кажува, преминува во предавач кој поставува проблем, иницира љубопитство, расправа, мотивира, соопштува информации, демонстрира, дополнува, објаснува, споредува, воспоставува врски меѓу поимите и укажува на причинско последични врски;
- **стручњак**: следи најнови достигнувања во наставната област (и предмети со кои воспоставува корелативни врски), дава точни информации, усовршува модели и техники за реализирање на наставниот процес соодветно на способностите и интересите на ученикот како единка;
- **личност**: поседува систем на вредности со кои влијае на ученикот, партнер во работата, толерантен, помага, охрабрува, поттикнува позитивни вредности и интереси;
- **оценувач**: континуирано следи, проценува и оценува активности, однесување на ученикот и постигнати резултати во област на знаења и умеања и позитивни промени во карактеристики на личноста на ученикот;
- **самокритичен** и проценувач на сопствените залагања, активности и резултати.

Стандард за наставен кадар

1. Завршени студии по хемија, наставна насока И поло
2. Завршени студии по хемија - други насока и се здобил со педагошка, психолошка и методска подготовка.

Стандард за простор

Наставата ќе се реализира во училница која одговара на стандардот за простор, наменета само за настава по хемија и лабораторија (или соодветно опремен кабинет) во чиј состав влегува помошна просторија. Просториите треба да бидат снабдени со водоводна и електрична инсталација, дигестор и да поседуваат добро проветрување.

VII. ДАТУМ НА ИЗРАБОТКА И НОСИТЕЛИ НА ИЗРАБОТКАТА НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

7.1. Датум на изработка: мај 2006 година

7.3. Состав на работната група:

1. Гордана Донева Атанасоска, советник, Биро за развој на образованието - Скопје раководител
2. Проф. д-р Зоран Здравковски, ПМФ, Институт за хемија - Скопје
3. Д-р Благица Цекова, професор во ДСХТУ “Д. Марија Кири - Склодовска” - Скопје
4. Илинка Радомировиќ, професор во ДСУ “Д. Влахов” – Скопје
5. Советници од Секторот за стручно образование

VIII . ПОЧЕТОК НА ПРИМЕНА НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

Примената на програмата започнува на 1. 09. 2006 година

IX. ОДОБРУВАЊЕ НА НАСТАВНАТА ПРОГРАМА

Наставната програма по ХЕМИЈА ја одобри министерот за образование

и наука со решение број 07. 3851 од 29. 06. 2006 година.